

HÉLÈNE CIXOUS'NUN *SI PRÈS* BAŞLIKLIL YAPITINDA SUÇLULUK DUYGUSU VE VİCDANİ SORUMLULUK

SENSE OF GUILT AND CONSCIENTIOUS RESPONSIBILITY
IN *SI PRÈS* BY HÉLÈNE CIXOUS

Çağrı EROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü,
Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, eroglu@ankara.edu.tr

Öz

Hélène Cixous'nun 2007 yılında yayımlanan *Si près* başlıklı yapıtı, Yahudi kökenli Fransız yazarın, 1930'lu yıllardan 1960'lara uzanan süreçteki Cezayir deneyimini aktarır. Tarihsel olarak İkinci Dünya Savaşı ve Vichy dönemi sömürge Cezayir'ine ve devamında Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na uzanan anlatı, bu bağlamda, yazarın söz konusu döneme dair iç hesaplaşmasını ortaya koyar. Kökenleri ve dönemin siyasal koşulları nedeniyle hem kurban hem de fail olan yazar, anlatısında bir yandan maruz kaldığı ayrımcılığı, diğer yandan da sahip olduğu kimlikler nedeniyle, Cezayir konusunda taşıdığı düşüncüyü dolaylı sorumluluğunu yazıya döker. Söz konusu sorgulama, düşünsel olarak, biri yazarın annesi Ève Cixous diğeri Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın önemli figürlerinden olan Zohra Drif aracılığıyla temsil edilen iki taraf – sömürgeci ve sömürülen - arasına konumlanan anlatıcının, 1955 yılında terk ettiği Cezayir'e dönüş düşüncesi etrafında biçimlenir. Anlatıcının hem bağışlama hem de bağışlanma arzusu üzerine kurulu bu sürecin anlatımında, adaletin ve gerçeğin yazı aracılığıyla yeniden oluşturulması amacı ön plana çıkar. Dolayısıyla anlatı, Cixous'nun Cezayir geçmişini ve savunduğu yazın anlayışı doğrultusunda yazının üstlendiği sorumluluğu ortaya koyar. Bu çalışmada, Cixous'nun kuramsal yapıtlarında yer alan yazı eylemine yaklaşımı ve kurgusal yapıtlarında yer alan özyaşamöyküsel öğeler bir araya getirilerek, yazarın kurgusal gerçeklik üzerinden suçluluk duygusu ve vicdani sorumluluk kavramları doğrultusunda oluşturduğu duyarlılık ve çok yönlü, yapıcı bakış açısı incelenecektir.

Abstract

The work titled *Si près* by Hélène Cixous, which was published in 2007, narrates the Algerian experience of the Jewish French author from the 1930s to the 1960s. Historically, the narrative, which extends to The Second World War and colonial Algeria in Vichy period and then to the Algerian War of Independence, reveals the internal feud of the author about the period in this context. In her narrative, the author, who is both the victim and the perpetrator because of her origins and political conditions of the period, writes about the discrimination she was subjected to and the indirect responsibility that she thinks she feels for Algeria. This questioning is ideationally formed around the narrator's thought of returning to Algeria that she left in 1955; she is positioned between the two parts - colonist and colonised- represented through two characters, one is Ève Cixous, the author's mother and the other is Zohra Drif, one of the significant figures of Algerian War of Independence. In the narration of this process, founded on narrator's desire to forgive and to be forgiven, the aim of reinstating justice and truth through writing comes into prominence. Therefore, the narrative reveals Cixous' Algerian history and the responsibility the writing takes in line with the literary understanding she defends. In this study, sensitivity and multiple, constructive perspective that Cixous creates in line with the concepts of feeling of guilt and conscientious responsibility through fictional reality is examined in the light of her approach to writing in her theoretical works and the autobiographical elements in her fictional works.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 20 Şubat 2019
Kabul edildiği tarih: 5 Mart 2019
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2019

Article Info

Date submitted: 20 February 2019
Date accepted: 5 March 2019
Date published: 25 June 2019

Anahtar sözcükler

Hélène Cixous; Cezayir; Suçluluk duygusu; Vicdani sorumluluk; Bağışlama; Bağışlanma

Keywords

Hélène Cixous; Algeria; Sense of guilt; Conscientious responsibility; Forgiving; Forgiveness

DOI: 10.33171/dtcfjournal.2019.59.1.2

Hélène Cixous'nun 2007 yılında yayımlanan *Si près* (Çok Yakın) başlıklı özkurgusal yapıtı, yazarın, 1930'lu yıllardan 1960'lara uzanan süreçteki Cezayir deneyimini aktarır. Cixous'nun, Cezayir'de geçirdiği çocukluk ve gençlik yılları, 1967 yılından günümüze uzanan yazın yaşamında, hem kuramsal hem de kurgusal yapıtlarında ayrıcalıklı bir yere sahiptir ve özellikle 2000 yılında yayımlanan *Les rêveries de la femme sauvage* (Vahşi Kadının Düşleri)'dan itibaren kurgusal yapıtlarında daha açık ve ayrıntılı biçimde yazıya dökülmüştür.

Cezayir'in Oran kentinde doğan Cixous, 1946 yılında ailesi ile birlikte Cezayir kentine taşınır ve Fransa'ya döndüğü 1955 yılına kadar burada yaşar. Yazarın, kendisi gibi Oran doğumlu bir Fransız Yahudisi olan ve tüm yapıtının en önemli özyaşamöyküsel öğelerinden birini oluşturan babası doktor Georges Cixous 1948 yılında ölür. Eşinin ölümünün ardından ebelik yapmaya başlayan Alman kökenli Ève Klein Cixous ise, sınırdışı edildiği 1971 yılına kadar Cezayir'de kalır. Vichy Fransa'sının (1940-1944) Kuzey Afrika ülkelerindeki Yahudi karşıtı yasalarının uygulanmasını ve ardından Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nı (1954-1962) kapsayan bu dönem, Cixous'nun yapıtında, babanın ölümünün yarattığı derin izin yanı sıra, toplumsal düzlemde maruz kalınan iki yönlü bir dışlanma ve ayrımcılık üzerinden aktarılır. Cezayir'de geçen yıllara dair bir iç hesaplaşmanın anlatısı olarak değerlendirilebilecek *Si près de* ağırlıklı olarak söz konusu dışlanma ve beraberinde ortaya çıkan suçluluk, sorumluluk, bağışlama ve bağışlanma kavramları üzerinden ilerler. Cezayir'e dönebilme olasılığı üzerine kurulu anlatıda Cixous travmatik çocukluk ve ilk gençlik yılları ile bu dönemin üzerinde bıraktığı suçluluk duygusu ve vicdani sorumluluğu anlatır. Yazar İkinci Dünya Savaşı sırasında bir yandan Vichy döneminin ayrımcı yasalarına maruz kalıp, diğer Fransızlardan farklı ve aşağı bir statüde yaşamaya çalışırken diğer yandan, yine aynı kimlik dolayısıyla, Cezayirliler açısından bakıldığında sömürgecilerin safında yer almıştır. Dolayısıyla, kökenleri ve dönemin siyasal koşulları nedeniyle, hem kurban hem de fail olan yazar, anlatısında bir yandan maruz kaldığı ayrımcılığı, bir yandan da taşıdığı kimlikler nedeniyle, Cezayir konusunda taşıdığını düşündüğü dolaylı sorumluluğu yazıya döker. Söz konusu ikiliğin bir tarafında, yazarın yanı sıra Cixous ailesinin diğer fertlerinin de maruz kaldığı ayrımcı yasaların aile öyküsüne yansımaları yer alırken, diğer tarafında ise Zohra Drif'in simgesi olduğu Cezayirliler bulunur. Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın önemli figürlerinden olan Zohra Drif, Bağımsızlık Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (FLN) katılmış ve 30 Eylül 1956'da Cezayir kentinde, Fransızların gittikleri üç kafeye (Michelet Sokağındaki Cafétéria, Isly Sokağındaki Milk Bar ve yerleştirilen bombanın patlamadan imha edildiği Maurétania) düzenlenen bombalı saldırılardan Milk Bar saldırısının sorumlusu olarak, 22 Eylül 1957'de yakalanmıştır. 1958 yılında Cezayir Askeri Mahkemesi tarafından yirmi yıl hapse mahkûm edilen Drif, Cezayir'in 1962'de bağımsızlığını kazanmasının ardından serbest bırakılmış, ardından Kurucu Meclis'te siyasi kariyerine başlamıştır.

Hélène Cixous, 1990'ların sonunda Zohra Drif'e hitaben yazdığı "*Lettre à Zohra Drif*" (*Zohra Drif'e Mektup*) başlıklı mektubunun ardından, *Si près*'de, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın kahramanları arasında anılan, ancak büyük çoğunluğu kadın

ve çocuklardan oluşan sivilleri hedef alan saldırının sonuçları açısından tartışmalı bir figür de olan Drif üzerinden, kendi yaşamöyküsü içinde, suçluluk ve vicdani sorumluluk kavramlarını sorgular. Bu doğrultuda, çalışmamız, yazarın, Cezayir’de geçen çocukluk yılları ve tanıklık ettiği dönemin sosyo-politik özellikleri çerçevesinde, *Si près* başlıklı yapıtında, suçluluk duygusu ve vicdani sorumluluk kavramlarına yaklaşımını belirlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu kavramlar, ağırlıklı olarak, yazarın dişil yazı (écriture féminine) kuramı kapsamında savunduğu, yazının üstlendiği etik sorumluluk görüşü doğrultusunda incelenecektir. Bu bağlamda, yazarın kuramsal yapıtlarında yer alan yazı eylemine yaklaşımı ve yapıtlarında yer alan özyaşamöyküsel öğeler bir araya getirilerek kişisel alana kaydolan öznel deneyimin kurgusal gerçeklik üzerinden, söz konusu kavramlar kapsamında oluşturduğu duyarlılık ve bakış açısı ele alınacaktır.

Yapıtlarında, özyaşamöyküsünden yola çıkarak “engelleri ayrıcalığa dönüştüren”, “çetin ve özgürleştirici imgeler” sunan (Lie 213) Hélène Cixous, Mireille Calle-Gruber’le birlikte kaleme aldıkları *Hélène Cixous, Photos de Racine (Hélène Cixous, Köklerin Fotoğrafları)* başlıklı kitapta, yapıtlarının çıkış noktasını oluşturan bu engeller ve travmalar ile, kuramcısı olduğu dişil yazı doğrultusunda yazar olarak üstlendiği vicdani sorumluluk arasındaki bağı ve bu bağlamda benimsediği bakış açısını şu sözlerle ifade eder:

Her bir anlatımın, her zaman, dolaylı olarak siyasi olduğunun bilincinde olsam da belirtmek gerekir ki, eğilimim siyasi değil. Siyasetin ya da sorumluluğun etik boyutu, tıpkı mum alevinin dayanılmaz biçimde kendisine çektiği tüm ateşböcekleri gibi benim de yakamı hiçbir zaman bırakmadı. Hem sürekli alarm durumundayım (alarm üç yaşında, Oran sokaklarında başladı; bunu açık biçimde hatırlıyorum), kafam sürekli adaletsizlikler, şiddet, simgesel ya da gerçek cinayetlerle meşgul – hem de gerçekte, gerçeğin aşırılıklarının fazlasıyla tehdidi altındaydım. (16).¹

Yazar üç yaşında Oran kentinin sokaklarında başladığını belirttiği bu sürecin içeriğine dair daha kapsamlı bir açıklamasında ise, yazı ile kurduğu ilişkiyi besleyen ve söz konusu yazının aktarıcısı olacağı bakış açısının oluşumuna kaynaklık edenin,

¹ Fransızca kaynaklardan yapılan çeviriler makale yazarına aittir.

babasının ölümünün² yanı sıra kişisel tarihine doğrudan dâhil olan, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki siyasi olaylar olduğunu belirtir:

Gerçeğe duyduğum korkuyla, umutsuzlukla – çünkü savaş vardı, çünkü ölüm vardı, çünkü katliamlar vardı, çünkü ihanet vardı, çünkü barbarlık vardı, çünkü dil yoktu ve çok fazla dil vardı ve yeterince dil yoktu, çünkü babam öldü, çünkü Yahudiler katlediliyordu, çünkü kadınlar sömürülüyordu, çünkü Arapların varlığına el konuluyordu... işte – ince dallar, sihirli sözcükler topladım. (Calle-Gruber, Cixous 105).

Cixous, biri kişisel tarihine diğeri ise ortak belleğe kaydolan bu iki boyutlu kayıp ve yıkım sürecini merkezine alan yazın anlayışını “*gerçeğin, adaletin yeniden oluşturulması*” (Calle-Gruber, Cixous 20) üzerinden biçimlendirir ve bu doğrultuda, ilgi alanının insanların, biri koruma ve sürdürme diğeri ise yıkım olan birbirine zıt iki tutum arasındaki seçim olduğunu dile getirir (39-40). Bu bağlamda, 2000 tarihli *Les rêveries de la femme sauvage*'ın “[C]ezayir’de yaşadığım tüm zaman boyunca bir gün Cezayir’e varmayı düşünüyordum, oraya varmak için her şeyi yapardım” (9) diyen ve öyküsünü bu önerme üzerinden kurgulayan anlatıcısı, bundan yedi yıl sonra *Si près*'de, Cezayir’e doğru hem zihinsel hem de fiziksel bir yolculuğu³ ve bunun gerçekleşebilmesini sağlayan seçimin gerektirdiği gerçekle ve adalet duygusuyla yüzleşme sürecini aktarır. Anlatıcının çocukluk dönemine damgasını vuran travmatik deneyimler ve tüm bunların üzerinde sahnelendiği ülkeyle kurduğu sorunlu bağ – Fransız sömürgesinde yaşamak, dinsel kimliğinin de etkisiyle ulusal bir kimlik edinmesi neredeyse olanaksız olan yazar üzerinde pek çok iz bırakmıştır (Penrod 139) –koruma/anımsama/aktarma ya da yok sayma/unutma olasılıklarını barındıran bu yüzleşme ve seçim sürecinin merkezinde yer alır. Bunun yanı sıra söz konusu yüzleşmeyi yönlendiren bir diğeri ise kurban ve fail arasındaki belirsiz

² Cezayir doğumlu bir Fransız vatandaşı ve Sefarad Yahudisi olan Georges Cixous'nun yaşam öyküsü, söz konusu sürecin yıkıcılığına örnek teşkil eder. Uzmanlık tezini tüberküloz üzerine hazırlamış olan ve 1939'de askeri doktor olarak Fransız ordusunda göreve çağrılan Georges Cixous'nun çalışma izni Vichy rejiminin yasalarıyla 1941 yılında elinden alınır ve bu tarihten itibaren sadece ayak hastalıkları uzmanı olarak çalışmasına izin verilir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından mesleğine dönen Georges Cixous, 1948 yılında, üzerine uzmanlaşmış olduğu tüberküloz hastalığından ölür. Cixous, yapıtlarında başat bir yere sahip olan Georges Cixous'nun yaşama bakışını ve benimsediği değerleri şu sözlerle aktarır: “Babam laikti. Yahudi bir geleneği korumuş olan aile içinde inançlı biri değildi. İçerisinde, babamın konuksever, yüce gönüllü, dostça bir adam olarak yer aldığı sayısız sahne var. Sevgiyle tedavi ettiği Araplardan saygı görürdü çünkü kendini her tür ırkçılığın ötesinde konumlandırırdı.” (Calle-Gruber, Cixous 199).

³ Anlatıcı, *Si près*'de, 1955'ten 1971'e kadar her yıl Cezayir'e gittiğini ancak gerçekte gittiği yerin annesinin evi olduğunu, bununla birlikte, Cezayir yıllarına damgasını vuran Oran, Clos-Salembier mahallesi, babasının gömülü olduğu mezarlık, Fromentin Lisesi gibi simgesel anlamı olan yerlere gitmediğini belirtir (109). Dolayısıyla, Cezayir'e dönme olasılığı, ülkede geçirilen travmatik geçmişi ve bu geçmişten izler barındıran söz konusu mekânlara doğru zihinsel ve fiziksel bir yolculuğu ifade eder.

ve geçişken zemindir. Cixous'un *En Octobre 1991 (1991 Ekim'inde)* (1992) başlıklı yazısında vurguladığı bu olgu, gerçeğin ve adaletin yazı aracılığıyla yeniden oluşturulabilmesi bağlamında öncelikli bir yere sahiptir. Her kurbanın yaşamının bir döneminde bir başkası açısından fail, her failin de yaşamının bir döneminde bir başkasının kurbanı olmuş olabileceği olasılığı, bir yandan yaşananları değerlendirme sürecinde çok yönlü bir bakış açısının benimsenmesini gerektirirken diğer yandan da "öteki" ile kurulan ilişkiyi yeniden biçimlendirir. Cixous'un *Le Rire de la Méduse (Medusa'nın Gülüşü)*'de savunmuş olduğu, "öteki"nin görmezden gelinmesine, aşağı olarak görülmesine, değersizleştirilmesine ya da yok edilmesine neden olan her tür ikiliğin reddi ve bu doğrultuda "öteki" ile kurulan ve farklılıklardan beslenen ilişkinin "*sevmek, ötekiyi ötekinin içinden izlemek-düşünmek-aramak*" (67) ekseninde oluşturulması gerektiği görüşünün uzantısı olan bu çok yönlü bakış açısının tamamlayıcısı ise yıkıcı olaylar karşısında, her bir bireyin yüklendiği vicdani sorumluluk doğrultusunda, "öteki"yle barışma, "öteki"ni ve kendini affetmedir:

Hepimiz suçlu masumlarız. Masum olmaktan dolayı suçluyuz. Yani masumiyet suçlarıyız. Ya da suçluluk. (...) "masumiyet" ya da "suçluluk" sözcüklerini ayrı ayrı kullanabilir miyim bilmiyorum. O halde, bağışlamanın gizeminden bahsedelim. Bağışlamak geciktirmeye gelmez. Sadece şu var: Bağışlamak fazlasıyla zordur. Böyle bir şey var mı onu bile bilmiyorum. Bağışlamanın olup olmadığını bilmiyorum. Genelde bağışlama davranışımız bir intikamdır. Bağışlamak... Eğer bağışlıyorsam, hata olduğunu belirtiyordumdur. Bağışlamak incitmektir.

Bağışlamak, bağışlanmak için ne yapmalı? (...) Dünyanın tüm hatalarından sorumlu olan bizler; her gün bağışlanmaya ve bağışlamaya ihtiyacımız var. Bağışlama yerine genelde, itme ya da kaçış varken nasıl yapmalı? (Cixous, *En Octobre...* 120-121).

Dolayısıyla, *Lettre à Zohra Drif'te*, "*Zohra olarak doğabilirdim ve Hélène olarak doğmuştum ama içimdeki Zohra gemini ısırmayı bırakmamıştı*" (184) diye yazan Cixous için Cezayir'e dönüş bir yanında kurban masumiyetinin ve bağışlama arzusunun diğer yanında fail suçluluğunun ve bağışlanma talebinin bulunduğu sancılı ancak "öteki" ile ilişki ve adalet duygusunun yeniden oluşturulması için zorunlu bir eylemi ifade eder. Cixous, sömürge döneminin son bulacağı umudunu açığa çıkaran Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın başlaması ile birlikte, ülkede Fransız bir Yahudi, bir başka deyişle hem kurban hem fail olarak arada kalmışlığını ve tüm bu yaşananlar olaylar

karşısında hissettiği birbiri içine geçmiş masumiyet, sorumluluk ve suçluluk duygularını mektubunda şu sözlerle aktarır:

Aşkım ve utancım olan Cezayir'den doğmakta olan Cezayir sayesinde kurtuldum. Cezayir kendini kurtarıyor. Ve bu mücadele – ki kendisinden umudumu kesmiştim – beni de sonunda özgürleştiriyor: dehşet, utanç, güçsüz öfke tarafından takip edilmeksizin, vicdan azabı duymaksızın çekip gidebilirim. (...) Cezayir kendini kurtarıırken beni de işlemediğim ama beşiğime zehirli hediyeler olarak bırakılan günahlardan kurtarıyor. (Cixous, *Lettre à...* 183).

Yazarın mektubunda kaleme aldığı ve neredeyse tüm yapıtında doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan doğduğu ülkeyle bağlantılı aidiyet sorunu, kabul görme arzusunun karşısına çıkan dışlanma gerçeği, masumiyet hissini zedeleyen suçluluk duygusunu yansıtan en açık anlatımlarından bir diğeri de “*Pieds Nus*” (Çıplak Ayaklar)⁴de⁴ yer verdiği boyacı çocuk sahnesidir. Yazarının, toplum içindeki değişen statüsünü ve taraf değiştirmenin kendisinde uyandırdığı rahatlama hissini ifade eden “1941 yılıydı, babam ne doktor, ne asker, ne Fransız ne de herhangi bir şeydi. (...) Sonunda doğru tarafa düşmüştük: artık ezenlerin arasında değildik. (...)” (Cixous, *Pieds...* 60) cümlesiyle başlayan sahne, bir başka kız çocuğu giymediği için kendisine verilen beyaz renkli sandaletlerini sokaktan geçmekte olan Cezayirli boyacı çocuğun tezgâhına uzatmasıyla devam eder:

Titreyerek, sanki şiddetli bir fırça darbesi bana emretmişcesine, ayağımı kutunun üzerine koydum. İtiraf ettim. Suçluydum. Onun mahkemesinde, Vichy'den itibaren kavuşmuş olduğum beraatin hiçbir değeri yoktu. Philippe Sokağı'nda ikinci katta oturuyordum ve bana verilmiş olan sandaletler yeniydi. İtiraf ettim. (...) O sırada küçük boyacı boya kutularından birini çıkardı, açtı, fırçasını parlak kırmızı kremin üzerine sürdü ve beyaz sandaletimi yağlı, kalın bir kan katmanı ile sıvadı. Korkudan kasılmıştım. Ağır biçimde yaralanmıştım. (62-63).

Yazarın Cezayir ile olan bağının simgelerden ve Cezayir anılarının ana öğelerinden sayılabilecek bu yara, *Si près*'ye gelindiğinde Zohra Drif aracılığıyla yeniden yazıya geçirilir. Cixous, Zohra Drif'le ilk kez Fromentin Lisesi'nde karşılaşır. İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya konulan sınırlı sayı ilkesi gereğince

⁴ Cezayir'in Fransız sömürgesi olduğu dönemde ülkede yaşayan büyük kısmını Fransızlar'ın oluşturduğu Avrupa kökenli nüfusu tanımlayan *les pieds-noirs* / kara ayaklar ifadesinin yerine Cixous *les pieds-nus* / çıplak ayaklar ifadesini kullanır.

Yahudi öğrencilerin büyük kısmına kapılarını kapatmış olan bu Fransız lisesinde, savaşın ardından az sayıda Yahudi öğrenci bulunmaktadır (Cixous, *Lettre à...* 184). Ancak, Cixous, 13 yaşında gittiği İngiltere'den dönüşünde sınıfında üç Müslüman kızla karşılaşır: Samia Lakhdari⁵, Leïla Khaled ve Zohra Drif. Katolik ve beyaz Fransa'nın simgesi olan bu lisede kendisi gibi planlı bir dışlamanın kurbanı olan bu üç genç kızla karşılaşmasının taşıdığı simgesel anlamı ve bunun yanı sıra gerçeğin katı yüzünü şu sözlerle aktarır: “*Hayatımın ufku, anlamı değişmişti. (...) Onları sessizce, umutsuzca çağırıyordum. (...) Onlar için hiç şüphe yok ki olmadığım kişiydim: bir Fransız.*” (Cixous, *Lettre à...* 186). Cixous'un karşı taraf nezdinde kabul görme ve birlik olma arzusunun, iki nüfusu birbirinden ayıran keskin çizgiler, kendi iradelerinin dışında oluşturulan kurallar ve yasalar nedeniyle karşılıksız kaldığı bu ilk karşılaşmanın devamında yazar, Zohra Drif ismiyle Cezayir Bağımsızlık Savaşı sırasında bir kez daha karşılaşır:

Babamın izinden giderek Cezayir kentinde tıp okuyan erkek kardeşim Cezayirlilerin özgürlük mücadelesine dahil olmuştu; ben de mücadeleye doğal olarak Fransa'dan katılmıştım. Artık aşağılanan, değeri bilinmemiş bu elleri bağlı tutsaklar, ulusların trajik komedyasının rehineleri değildik. Sonunda gelecek, dava, vaat yerine geliyordu: Cezayir Cezayirli'lerindir. Tabi ki de benim değil. Sonunda hırsızlığın gaspından, müsadere, kölelikten, Fransa'nın suçlarından kurtulmanın tadını çıkaracaktım.

O sırada gazeteyi okudum: Zohra Drif, Kasbah'ta⁶ silahlandı. Yacef Saadi'nin yanında. Mesaj buydu. Bizim üstümüze yazılmış kitapların özeti. Büyük bir anlatıda anlatı kişileri. İçinde yer aldığımız cildi görmeksizin sayfada satır başından yuvarlanıyoruz. Ama Yazar'ın bir sabah bizi bölüm dışına çıkardığı ve varlıklarımızı olay örgüsünün üzerinde tutarak bize kısaca her şeyin mimarisini, ayrıntıların uyumunu, eğretilmelerin birliğini gösterdiği oluyor ve bir an için kendimizin dışından hikâyemizin yüzünü görüyoruz. (Cixous, *Lettre à...* 186-187).

Simgesel olarak yoğun anlamlar taşıyan bu iki karşılaşmanın ardından Zohra Drif, *Si près*'de hem özyaşamöyküsel hem de kurgusal bir anlatı kişisine dönüşür ve yazarın Cezayir ile kurduğu ilişkiyi çevreleyen vicdani sorumluluk ve suçluluk

⁵ Samia Lakhdari de Zohra Drif gibi, Ulusal Kurtuluş Cephesi üyesi ve 1956'daki saldırıların sorumlularındandır.

⁶ Cezayir kentinin tarihi bölgesi.

duygularını “*Cezayir kentine gidecek kitap*”ta (74) yazıya aktarmasına aracılık eder. Cezayir kentine dönüş düşüncesinin, 2005 yılında hayata geçmesinin öncesine ve ardından yazarın Cezayir kenti yolculuğuna odaklanan anlatıda Zohra Drif, “*Zohra Drif ne diyecek...*” (Cixous, *Si...* 64) cümlesi bağlamında, “*ortak bir tarihsel kurban statüsü*”nü paylaşan (Boyer-Weinmann) bu iki kişi arasındaki gerçek bir karşılaşmanın yaratabileceği yeni bir yara olasılığını da ortaya koyar. Dolayısıyla Zohra Drif, Cixous’unun metinlerinde Cezayir nüfusunu temsil eden boyacı çocuk, Aïcha, Fatma, Mohamed⁷ gibi, sömürge döneminin toplumsal düzlemde neden olduğu uyuşmazlığın ve çatışmanın karşı taraftaki kurbanlarını, diğer bir deyişle anlatıcının bağışlama ve bağışlanma arayışının merkezinde olan kesimi temsil eder:

Kuşkusuz Zohra ismi canlı bir varlıktan fazlasını ifade ediyor. Z. Cezayir’dir; beni ilk onun terketmesinden sonra terkettiğim ve o andan beri düşünmekte olduğum ve düşünmeye çalıştığım her şeyin düzenini bozan bilinmezdir. Kendimi diğer bakış açısından izlemek için Z. noktasına yaslanıyorum. Bu kolay değil. (Cixous, *Si...* 64-65).

Öte yandan, yazarın anlatısında Zohra Drif ile kurduğu kader birliği düşüncesinin gerçeğe uygunluğu ve bağışlama/bağışlanma olasılığı sadece Zohra Drif’in söyleyecekleri üzerinden değil, söz konusu çatışmada, kızından farklı olarak, Cezayir’e dönme düşüncesine bütünüyle karşı çıkan ve orada yaşamış oldukları konusunda kızının taşımakta olduğu suçluluk duygusu ve vicdani sorumluluk düşüncesini benimsemeyen Ève Cixous’unun bakış açısı⁸ üzerinden de sorgulanır. Eşinin ölümünün ardından 1950’de ebelik eğitimine başlayan Ève Cixous, 1952’de diplomasını aldıktan sonra ilk olarak yoksul mahallelerde çalışır, ardından Cixous’unun metinlerinde “*La Clinique*” olarak geçen doğum kliniğinde görev yapar. 1962’de oğlu ile birlikte tutuklanan ve ardından serbest bırakılan Ève Cixous, 1971’de sınırdışı edilir. Ève Cixous, *Si près*’de, Cezayir gerçeğinin “kara ayaklar” kesiminin temsilcisi olarak Drif’le, Bağımsızlık Savaşı dönemini kentin aynı bölgesinde geçirmiş ve yaşanılanlara doğrudan tanıklık etmiştir:

⁷ Yazar, *Les rêveries de la femme sauvage*’da, içinde bu kişilerin ismen yer aldığı ve Fransız kökenli nüfus ile Cezayirliiler arasındaki iletişim sorunlarını ve uyuşmazlığı ortaya koyan kısa sahnelere yer vermiştir (İlgili sahneler için bkz. 93, 140).

⁸ Hélène Cixous, annesi Ève Cixous’unun gerçek yaşamda, kurgusal yapıtlarında yazdıkları konusundaki yorumunu şu sözlerle aktarır: “*[Annem] yazdığım her şeyin kurgu olduğunu düşünüyor. Ve ben ona teşekkür ediyorum. Çünkü bu doğru. Tabi ki de bana göre bu kurgu olabilecek en gerçek şey. Ama onun için bu şaşkınlık verici. Şöyle diyor: ‘Gerçekten de sen, her zaman başka dünyalarda yaşadın.’ Kendisinin gerçeğin içinde benim ise hayal gücünde yaşadığımı düşünüyor*” (Cixous, Jeannet 31).

1956'de Zohra Kasbah'tayken ebe olan annem de Kasbah'ta, kadınları doğurtuyor (...). Kasbah'ta yokuş çıkılır diyor annem, bunu severdim, çöpleri indiren eşeklerle, dört ayaklı çöpçülerle karşılaşır, yokuşu tırmanırdım, meslektaşlarım Kasbah'a gitmezlerdi, Cezayirli ebeler saldırıya uğramaktan korkuyorlardı, ben dışarı çıkıyordum ve yerde üzerinde ateş açıldığı için ölmekte olan bir Arap ile karşılaşıyordum, ebe çantamı açıyorum, ölmüştü, bir işçi geçiyordu. (Cixous, *Si...* 125).

Ancak, ülkede bulunduğu süreçte hem Yahudi karşıtlığına hem de “*dul karşıtlığına*” (Cixous, *Les rêveries...* 43) maruz kalan ve çocuklarıyla birlikte hayatına devam etme mücadelesi veren akılcı bir kadın olarak resmedilen Ève Cixous için Cezayir son noktada, verdiği tüm emeklerin karşılığında, her şeyini elinden alan, kendisini tutuklayan ve sınırdışı eden ülkedir:

Birbiri ardına haykırıyor: İlk olarak, hiç ilginç bir ülke değil. Bu yeterli değil diyorum. İkincisi, diyor, bir *Yahudi'nin Yahudi karşıtlarının* arasına gitmesine *gerek yok*, üçüncüsü diyor, *hangi Yahudi?* diyorum, *hangi Yahudi karşıtları?* diye bağıyorum. Dördüncüsü diyor, kliniğimi elimden aldıklarını unutmadım (...). (Cixous, *Si...* 81).

Her ne kadar anlatıcı Ève Cixous'nun yukarıdaki gerekçelerini “*keyfi, haksız, tehlikeli, saçma, tarihsel olarak temelsiz, felsefi olarak savunulamaz bir iddia*” (Cixous, *Si...* 82) olarak nitelendirse de annesinin dile getirdiği olayların gerçekliği, anlatıcının “öteki” ile düşünsel düzlemde kurmaya giriştiği onarıcı bağı, Cezayir yıllarının bıraktığı yaranın bir gün iyileşebileceği umudunu tehdit edecek kadar etkilidir. Bunun yanı sıra annesinin söylemi ve üslubu, anlatıcının iç dünyası dışında, mücadele etmesi gereken diğer cephenin, kesin ayrımlara dayalı, akılcı, soğukkanlı ve kendinden emin bakış açısının baskın gücünü yansıtır:

Annem *iz yok* dedi. Annem emindi. – İz nedir? Annem, nasıl bir yok etme gücüyle *iz* sözcüğüne sıkı bir yumruk indirmişti. Ve ben başımı eğerek “liseler” demiştim. Ben ancak zayıf sözcükler söylüyordum ve saldırı karşısında savunmasızdım. (Cixous, *Si...* 84).

Annesinin akıl yürütme ve yaşanılanları değerlendirme biçimindeki kesinliğin yarattığı bu karşıtlık alanı, anlatıcının yaşanılanlar karşısında kendini nerede konumlandığını da bütünüyle açığa çıkarır:

Cezayir konusunda bile annem ya bütünüyle bir tarafta ya da bütünüyle karşı tarafta; İsrail konusunda bile ya tamamen hükümetin politikalarını destekliyor ya da bu politikalara tamamen karşı çıkıyor.

O azabı öğrenmedi. Oysaki ben de basitliği öğrenmedim. Eğer dünya kareyse ben de dört taraftanım (Cixous, *Si...* 101).

Dolayısıyla anlatıcı, kendisini annesinin temsil ettiği gerçeklik ile Zohra Drif'in temsil ettiği gerçeklik arasında konumlandırır ve bu iki uyuşmaz gerçeklik arasında, bağışlanma ve bağışlama olasılıklarını mümkün kılacak yeni bir bakış açısı, yeni bir bağ kurma sorumluluğunu üstlenir. Anlatıcının kendini hem kurban hem de fail olarak tanımladığı tüm bu süreçte, gerçeğin ve şiddetin farklı biçimleri anlatıda Milk Bar saldırısı ve Fromentin Lisesi üzerinden somutlaşır. Ève Cixous'nun ağzından aktarılan Milk Bar olayı ve o dönem Cezayir'ine dair anılar Ève Cixous'nun bütünüyle yalın, betimleyici ve soğukkanlı yaklaşımını ve Cezayir'de tanık olduğu karşılıklı şiddeti birlikte, taraflardan bağımsız, insan doğasının gerçeklerinden biri olarak değerlendiren bakış açısını daha ayrıntılı olarak ortaya koyar:

Mme B.'nin gelinini öldüren Milk Bar bombası. Sen bunu duymadın. Tabi ki Milk Bar'a gidiyordum ama her zaman değil. Dondurmaya meraklı degildim. Sana şunu söyleyeceğim: hiçbir şey düşünmedim. Bir kadın acılar içinde. Clos-Salembier'de gece yarısı. Arabama biniyorum. (...) Bir gün bir gösteri vardı, bir anda silah sesleri. Ateş edenler Fransız askerleriydi, yaralı bir Arap'ın üzerine eğilmiş bir Fransız doktor vardı, üzerine ateş edildi ve beyaz önlüğüyle öldürüldü. Oradan hızlıca uzaklaştım. Öldürmek kendini savunmak için doğru yol değil. Cezayirli karılarına nasıl davranırlardı, pislikler. Süpermarketin önünde sertçe itiraz ediyorum, camlı kapının önünde büyük bir cenaze çelengi var. Sen gerçeği kaldıramıyorsun diyor annem. İçeri giriyoruz. En beter pislikler, OAS⁹tekiler, tıpkı Yahudi karşıtları gibi Arapları öldürmekle, hatta on altı yaşındaki oğlanları sırtlarından vurmakla övünüyorlardı. Hiçbir şey satın almıyoruz. İnsan böyledir, diyor annem. Çıkıyoruz. (Cixous, *Si...* 135).

Ève Cixous'nun, ülkede yaşanmış karşılıklı şiddetin kısa bir kesitini sunan anlatısı, anlatıcının gözünden Fromentin Lisesi'nin dayattığı simgesel şiddetle tamamlanır ve Cezayir halkına yönelik “*ikame, kesip alma ve hayaletleştirme*” (Cixous, *Les rêveries...* 124) planının uygulamaya geçirildiği Fromentin Lisesi *Si près*'de bir kez daha, dayattığı koşullar ve düşünce biçimi nedeniyle anlatıcının “azabı” öğrendiği en simgesel mekânlardan biri olarak kendine yer bulur:

⁹ *Organisation de l'Armée secrète* – Gizli Ordu Örgütü. Fransa'nın Cezayir'den çekilmesine karşı çıkan ve 1961'den itibaren her iki ülkede de terör saldırıları düzenleyen, eski askerlerden oluşan örgüt.

Üçüncü sınıfta birlikte olduğum ve ona bir kez olsun ne düşündüğümü ve Fransızca derslerinde onun ne düşündüğünü düşündüğümü söyleme olanağını bulamadığım Zohra Drif'le Fromentin Lisesi'ne gitmek istiyordum. Özellikle, bayılmaktan nefret ettiğim *La chanson de Roland*¹⁰'ı işlediğimiz sırada, Zohra Drif'in başı aynı şekilde duruyor mu diye görebilmek için arkamı dönerdim. Her zaman aynı şekilde dururdu. Ben başım eğik, kaşlarım çatık tek başıma huzursuzlanırken, okunamaz olan Zohra kapalı bir mektup gibiydi. Bayılmaktan nefret ediyordum ama nefret etmek, bayılmak eylemlerini sevmiyordum, bu geçitlere yönelir yönelmez hissettiğim ruhsal karmaşayı sevmiyordum, kendimi suçlanmış hissediyordum ve suçluydum, evet öyleydim, hissediyordum, bu kurnazlıklar, karanlıklar, bölünmeler, sınıfın ortasında beni saran bu yeraltı kötülüğü, atmadığım ve bana karşı olarak bana dönen bu onaylamama çılgılığı nedeniyle suçluydum (92-93).

Ortak tarihin ve belleğin parçasını oluşturan gerçeklere dair birbirini tamamlayan, bununla birlikte, aktarıcısının söylemine bağlı olarak, farklı bakış açıları, farklı değerlendirmeler ve farklı bir duyarlılık ortaya koyan bu iki sahnenin yansıttığı fiziksel ve sembolik şiddet örnekleri, anlatıcının içinde bulunduğu ikilemde, vicdani olarak, öfkesinde “daha haklı” olan tarafı belirlemesinde bir kez daha yardımcı olur. Anlatıcı, sınıfta “*Kuzey Afrika, Roma, Fransa, İspanya, Doğu ve Batı impartorluklarına ve halklara, dinlere, ırklara, tarihlere, uluslara, haklara karşı hissedilen aidiyetlere duyulan inançlara ve dahası edebiyata*” (Cixous, *Si...* 96) karşı atamadığı onaylamama çılgılığının yarattığı suçluluk duygusunun izinde, yaşadıkları ile yerinde yüzleşmek, 1955 yılında arkasında bıraktığı izleri aramak üzere 2005 yılında bir “kuyu açmak” (137) olarak nitelendirdiği Cezayir yolcuğunun diğer aşamasını gerçekleştirir. Cezayir’e dönüş, yaşanılmış ve geride bırakılmış gerçekle, olması düşlenen gerçeği, gerçeğin farklı ancak her biri birbirine bağlanan biçimlerini, her şeyin başladığı ülkede anlatıcıya sunar. Uzun yıllar süren bir iç hesaplaşmanın, gerçeğin farklı anlatımlarını dışlamayan ancak bunlar arasından en adilini üretmeyi amaçlayan bir bakış açısı geliştirme çabasının sonunda anlatıcı, bu yolculukla

¹⁰ XII. yüzyılda kaleme alınan destan kısaca Frank Kralı Charlemagne'in 778'de İspanya'yı bütünüyle Araplar'dan almak için Zaragoza'ya düzenlediği son seferi ve seferin sonunda, Bretagne Kontu Roland komutasındaki birliğin Roncevaux geçidinde pusuya düşürülmesini ve birlikteki herkesin öldürülmesini anlatır. Ancak tarihte Basklar tarafından gerçekleştirilmiş olan bu pusu, destanda Hristiyan karşıtı Müslümanlarca düzenlenmiş olarak anlatılır ve Roland, dini için savaşırken Müslümanlarca katledilmiş bir kahramana dönüşür.

birlikte kendi gerçeğini bir kez daha kurgular ve öncelikle hiçbir zaman tam olarak iyileşmeyecek yarası ile barışır:

Cezayir kentini, balık pazarına doğru yeniden tırmanıyorum, hafif bir coşku beni sürüklüyor zira yanı başında servinin başında beklediği o yerdeyken¹¹ içeriden bir hediye aldım. Bu, gösterişsizliğiyle çelişkili dolayısıyla tükenmez bir hazine saklayan bir cümle. “*Avutulamaz olabiliriz*” diyor bu cümle. Ben avutulamazdım. Bu sınırsız bir avuntu. İnsan ruhunda bir sonsuzluk var, bu sonsuzluk üzüntü. Üzüntü ölümsüz biçimde taze. Cezayir kentine ölümsüz üzüntüyü bulmak için geldim. Ve buldum. O benimle.

Benim yolculuğumda yolculuk ediyor.

Ne yolculuklar yapıyoruz. (Cixous, *Si...* 212).

Acı veren gerçeği kabullenen ancak bu sefer, Fromentin Lisesi’ndekinin tersine bu gerçeğe boyun eğmeyerek önce daha adil bir gerçeklik kurgulayan ve ardından bu yeni gerçeği ikilikleri reddeden bir yazı anlayışı aracılığıyla görünür hale getiren, dolayısıyla somut olarak var eden anlatıcı, böylelikle Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nın başlangıcının vadettiğini düşündüğü, kendisini özgürleştirecek ve masumiyetini kendisine geri verecek Cezayir’e kurgusal düzlemde kavuşur:

-Cezayir’le aramda geçen ne biliyor musun? diyorum kardeşime. Yeniden yola çıktı. Kendini kurtardı. Buna seviniyorum, diyorum, kalmasından korkuyordum. (...) Cezayir, diğeri, yaratılan, düşlenen, ne olursa olsun onu alıp götürmeyi başardı. (Cixous, *Si...* 213).

Sonuç olarak, XX. yüzyılın insanlık tarihine kaydolmuş karanlık yüzünden bir kesiti anlatıcının kişisel yaşamışlığından yola çıkarak aktaran *Si près*, gerçeğin şiddeti ve yol açtığı yıkımla yüzleşen ve bu yüzleşme anında, daha doğru ve adil bir gerçek olasılığını ortaya koyan bir anlatı sunar. Suçluluk duygusu ve vicdani sorumluluk düşüncesinin hem tetikleyicisi hem de yönlendiricisi olduğu bu yüzleşme, gerçeğe yönelik tek taraflı bakış açısının sorgulanmasını sağlar ve böylelikle gerçeğin birbiriyle uzlaşmayan tarafları arasında konumlanır. Cezayir özelinde, tarihsel gerçeklerin anlatıcıların yorumuna ve inceledikleri gerçek karşısındaki seçimlerine bağlı birden çok anlatımı olduğu düşüncesinden yola çıkan anlatıcının öyküsü, özellikle kurban ve fail söz konusu olduğunda bu ikisi arasındaki ayrımın çoğu zaman keskin olmadığına örnek teşkil eder. Masumiyet ve suçluluk, bağışlama ve bağışlanma kavramlarını da sorgulamaya açan bu yaklaşım, gerçeğin

¹¹ Georges Cixous’nun mezarı.

daha adil, “öteki”ni bütünüyle haklı ya da bütünüyle haksız olarak değerlendirmeyen, keskin tanımlamaların arasındaki geçirgenliği vurgulayan bir bakış açısıyla aktarılmasını sağlar. Bu doğrultuda *Si près*, İkinci Dünya Savaşı ve ardından Cezayir Bağımsızlık Savaşı sırasında, Hélène Cixous’un yaşamöyküsüne kaydolan tarihsel olayları, kurgusal bir yapı içinde, öznel bir bakış açısından yeniden yorumlar. Yazarın çocukluk ve gençlik yıllarına damgasını vuran ve yazın yaşamına kaynaklık eden travmatik Cezayir deneyimi, Cezayir’e dönüş düşüncesi etrafında, anlatıcının çok yönlü bakış açısı ve gösterdiği duyarlılıkla yeniden kurgulanır. Söz konusu kurgu bir yandan anlatıcının tanığı, kurbanı ve dolaylı olarak faili olduğu fiziksel ve simgesel şiddetin yıkıcı gücünü, suçlayıcı ve dışlayıcı değil kapsayıcı bir söylem aracılığıyla zayıflatmasını sağlarken diğer yandan daha adil bir gerçeğin yazı aracılığıyla da olsa var olabileceğini ortaya koyar.

KAYNAKÇA

- Boyer-Weinmann, Martine. “Donner forme aux impossibilités biographiques: Hélène Cixous et Günter Grass.” *Les nouvelles écritures biographiques: La biographie d’écrivain dans ses reformulations contemporaines*. Ed. Robert, Dion et Frédéric Regard. Lyon: ENS Éditions, 2013. Web. 04.01.2019.
- Calle-Gruber, Mireille, Hélène Cixous. *Hélène Cixous, Photos de Racines*. Paris: Éditions des femmes-Antoinette Fouque, 1994.
- Cixous, Hélène. *Le Rire de la Méduse et autres ironies*. Paris: Galilée, 2010.
- . *Si près*. Paris: Galilée, 2007.
- . “Lettre à Zohra Drif.” *Lectora: revista de dones i textualitat* 7 (2001): 183-188. Web. 04.01.2019.
- . *Les rêveries de la femme sauvage. Scènes primitives*. Paris: Galilée, 2000.
- . “Pieds nus.” *Enfance Algérienne*. Ed. Leïla Sebbar. Paris: Gallimard, 1997. 55-63.
- . “En Octobre 1991.” *Du Féminin*, Ed. Mireille Calle. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 1992. 117-137.
- Cixous, Hélène, Frédéric-Yves Jeannet. *Rencontre terrestre*. Paris: Galilée, 2005.
- Lie, Sissel. “L’Image de l’Artiste – Hélène Cixous.” *Hélène Cixous, croisées d’une oeuvre*. Ed. Mireille Calle-Gruber. Paris: Galilée, 2000. 207-213.
- Penrod, Lynn. “Algeriance, Exile, and Hélène Cixous.” *College Literature* 30.1 (2003): 135-143.